২৯ নৱেম্বৰ, শুকুৰবাৰ। পুৱাটিক এটি ৰৌদ্ৰোজ্জ্বল পুৱা বুলি ক'ব নোৱাৰি, তথাপি ই আমালৈ কঢ়িয়াই আনিছিল এক আশাভৰা সতেজতা। পুৱা ৯ মান বজাত দাস দাই (ডাঃ নাট্যবীৰ দাস) ফোন কৰি জনালে— '১০.৩০ বজামানত পোৱাকৈ ষ্টাৰ স্পৰ্টিং ক্লাবলৈ আহিবা, তাতে লগ হ'ম।' আমাৰ বাবে এই আমন্ত্ৰণ আছিল এক বহুদিনীয়া প্ৰত্যাশাৰ যেন চৰম প্ৰাপ্তিৰ ক্ষণ। ৰাভা হাছং নামৰ শিক্ষা, স্বাস্থ্য, অৰ্থনৈতিক দৈন্যই পিহি পেলোৱা এই অঞ্চলটিত প্ৰায় এটি দশক আগেয়ে ভৰি দি অৱগত হৈছিলো অনন্য এক মহীয়সী নাৰীৰ বিষয়ে; জীৱনৰ প্ৰাৰম্ভণত যি এই অঞ্চলৰ আন দহজনী নাৰীৰ দৰে ব্যস্ত আছিল এক, সহজ-সৰল জীৱনৰ প্ৰাত্যহিকতাত। কেউদিশে ঘেৰি ধৰা দৈন্যৰ সামগ্ৰিক ৰূপে লাহে লাহে যেন স্থবিৰ কৰি তুলিছিল সেই সাধাৰণ নাৰীগৰাকীৰ জীৱনোদ্যমক। জীৱন সংগ্ৰামৰ কষ্টকৰ অনুভূতিয়ে প্ৰায় মূক কৰি পেলাইছিল তেওঁৰ জীৱন স্পৃহাক। জীৱনৰ ভটিয়নী সোঁতত নিৰ্লিপ্ততাৰে শেষদিনটোলৈ বুলি বাট বুলিব লোৱা এই সহজ-সৰল নাৰীগৰাকীয়ে কিন্তু এদিন হঠাতে চিৎকাৰ কৰি উঠিল। তেওঁৰ এই চিৎকাৰ নাছিল জীৱনে জাপি দিয়া দুখ-দৰিদ্ৰতাৰ বিৰুদ্ধে। তেওঁ চিৎকাৰ কৰি উঠিছিল পৰম্পৰাৰ নামত এক দীৰ্ঘদিন ধৰি চলি থকা সামাজিক ক্ৰূৰতাৰ বিৰুদ্ধে; মানৱ নামধাৰী প্ৰাণীবিধৰ অজ্ঞতাই সৃষ্টি কৰা দানৱীয় হিংস্ৰতাৰ বিৰুদ্ধে। সহজ-সৰল সেই নাৰীৰ কণ্ঠৰ উদাত্ততা ইমানেই তীব্ৰ আছিল যে ই মুহূৰ্ততে সম্মোহিত কৰি তুলিছিল অলেখজনক। ভাৰত-বাংলাদেশ সীমান্তৰ ঠাকুৰভিলা নামৰ এখন প্ৰত্যন্ত অঞ্চলত গুজৰি উঠা সেই কণ্ঠৰ স্থিতি ইমানেই শক্তিশালী আছিল যে ই সেই ক্ষুদ্ৰ ভৌগোলিক পৰিধি অতিক্ৰমি অনুৰণিত হৈছিল সমগ্ৰ ৰাজ্যত, দেশৰ ভিন্ন প্ৰান্তত, আনকি বিদেশতো। এক সাধাৰণ জীৱন পৰিক্ৰমাত অনাকাংক্ষিতভাৱে আহি পৰা সংঘাতময়তাত পিষ্ট হৈ উজলি উঠা সেই নাৰীগৰাকীৰ নাম আছিল বীৰুবালা ৰাভা। বীৰুবালা ৰাভা আজি কোনো এক ব্যক্তিৰ নাম হৈ থকা নাই; ই বিকশিত হৈ উঠিছে এক অনুষ্ঠানলৈ। গ্ৰাম্য সৰলতাৰে পৰিপূৰ্ণ এগৰাকী অনাখৰী নাৰীৰ পদানুসৰণ কৰিবলৈ আগবাঢ়ি আহিছে সমাজৰ এচাম বিবেকৱান লোক। সকলোৰে বাবে বীৰুবালা হৈ পৰিছে এক আদৰ্শ, এক পৱিত্ৰ অভিষ্ট সিদ্ধিৰ পাথেয়। সামাজিক প্ৰতিকূলতাৰ বিৰুদ্ধে বীৰুবালাই আগবঢ়োৱা খোজক

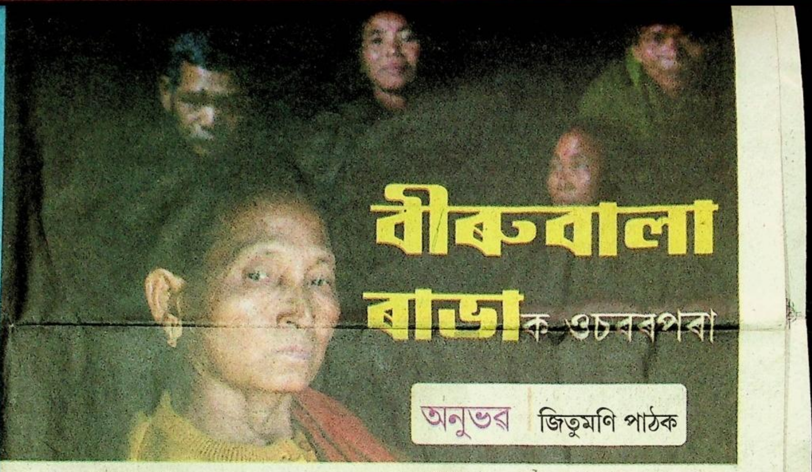

সবল কৰি তুলিবলৈ তেওঁলোকে সেয়েহে আৰম্ভ কৰিছে এক মিছন— যাৰ আনুষ্ঠানিক নাম 'মিছন বীৰুবালা'।

'মিছন বীৰুবালা'ৰ জন্মলগ্নতে ই আশীৰ্বাদপুষ্ট হৈছিল হাইদৰ হুছেইন, অনুৰাধা শৰ্মাপূজাৰী আদিৰ দৰে বিশিষ্টসকলৰ। ডাইনী নামক এক কল্পনাসৃষ্ট চৰিত্ৰই সহজ-সৰল মানুহৰ মনবোৰত কেনে ভয়াৱহ দানৱীয় জিঘাংসাৰ সৃষ্টি কৰে সেয়া প্ৰেক্ষাপটত নিজে উপস্থিতি নাথাকিলে অনুধাৱন কৰাটো সহজসাধ্য নহয়। বীৰুবালা ৰাভা নিজে আছিল ডাইনী নামৰ এই অন্ধ-উন্মত্ততাৰ প্ৰত্যক্ষ চিকাৰ। জীৱন অতিবাহিত কৰাৰ তাগিদাত সময়বোৰ ক্ষয় কৰি যোৱা বীৰুবালাৰ নিস্তৰংগ জীৱন হঠাতে এদিন উলট-পালট হৈ গৈছিল, যিদিনাখন গাঁওবাসীয়ে তেওঁক ডাইনী সজাই হত্যাৰ ষড়যন্ত্ৰ কৰিলে। প্ৰাণৰ তাগিদাত তেওঁ গাঁও এৰি গুচি আহিবলৈ বাধ্য হৈছিল যদিও তেওঁৰ হৃদয়ে যেন সিদিনাখন কান্দি উঠিছিল তেওঁৰ দৰে আন দুৰ্ভগীয়াসকলৰ কথা ভাবি। ক'ব নোৱাৰাকৈয়ে চাগে তেওঁ সংকল্পবদ্ধ হৈছিল বোনাছত পোৱা জীৱনৰ এই অংশটোক সেই দুৰ্ভগীয়াসকলৰ নামত উছৰ্গা কৰাৰ। তেওঁৰ এই মহান উদ্দেশ্যক সহায়ৰ হাত আগবঢ়াবলৈ আহিছিল গোৱালপাৰা জিলাৰ মহিলা সমতা ছ'চাইটী। তাৰ পিছৰখিনি আৰু মানুহৰ বাবে নজনা ইতিহাস হৈ নাথাকিল। নোবেলৰ দৰে অনুষ্ঠানে শান্তিৰ হকে আগবঢ়োৱা বিশেষ পুৰস্কাৰ 'প্ৰজেক্ট হাণ্ড্ৰেড উইমেন'ত মনোনয়ন লাভ কৰিলে বীৰুবালাৰ সাহসী পদক্ষেপে। ইয়াৰ তুলনাত বাকীবোৰ বঁটা-বাহনৰ উল্লেখ নিমিত্ত মাথোন।

এনে এগৰাকী মহীয়সী নাৰীক ওচৰৰ পৰা চাবলৈ পোৱাটো আমাৰ বাবে যেন আছিল এক অভাৱনীয় সৌভাগ্যৰ কথা। কিন্তু তেওঁক বিচাৰিবলৈ গৈ সিদিনাখন যেন আমি দিশহাৰা হৈ পৰিছিলো। দুধনৈ ষ্টাৰ স্পৰ্টিং ক্লাবত সিদিনাখন কোনো গতানুগতিক সভাৰ আয়োজন দেখা নাছিলো। সহকৰ্মী ৰাজাৰাম ৰাভাৰ সৈতে তাত উপস্থিত হোৱাৰ সময়ত দাস দাই আমাক দেখি আন্তৰিকতাৰে ভিতৰলৈ আদৰি নিছিল। ভিতৰৰ আসনবোৰত উপৱিষ্ট হৈ আছিল চিনাকি-অচিনাকি কিছুমান মুখ। পৰম্পৰাগত ৰাভা সাজ-পাৰ পৰিহিত কেইগৰাকীমান ৰাভা মহিলাৰ মাজত কোনগৰাকী সেই অনন্য মহীয়সী আমাৰ বাবে বিচাৰি উলিওৱাটো সহজ নাছিল, কিয়নো কোনো ৰূপকথাৰ নায়িকাৰ দৰে তেওঁৰ শৰীৰৰ পৰা ব্যস্ত হোৱা নাছিল কোনো দেৱদ্যুতি নতুবা হাতত নাছিল এটি মাথোঁ স্পৰ্শৰে সকলো সলনি কৰি দিব পৰা কোনো যাদুকৰী দণ্ড। ভিতৰৰ সৰু কোঠাটিত বহি পৰাৰ সময়ত আমাৰ কাষতে বহা মহিলাগৰাকীয়ে আগবাঢ়ি সুধিলে ঘৰ ক'ত। ক'লো। এটা খোলা চিনাকি হাঁহি মাৰি ক'লে— সোণাপুৰলৈ গৈছো, কিন্তু ক্ষেত্ৰীলৈ যোৱা নাই। ৰাজাদাই মোক ইংগিত কৰিলে। লগে লগে যেন গা-মূৰ শিয়ঁৰি উঠিল। এয়াই সেই মহীয়সী। কোঠাটোৰ ভিতৰতে একেবাৰে আড়ম্বৰহীন সাজ-পোছাক পৰিহিত এই সাধাৰণ মহিলাগৰাকীয়েই আৰম্ভ কৰিছে এক বিপ্লৱৰ, এক প্ৰগতিশীল চেতনাস্ৰোতৰ। কিমান ঐশ্বৰ্যশালী তেওঁৰ স্বৰ্ণাভ যাত্ৰা, অথচ কিমান সাধাৰণ তেওঁৰ বাহ্যিক আড়ম্বৰ। এগৰাকী অতি সাধাৰণ যেন লগা নাৰীৰ আদৰ্শ-লক্ষ্যৰ বিশালায়তনিক অৱয়ব তেওঁক দেখি অনুমান কৰাটো যেন সঁচাকৈয়ে অসম্ভৱ। অথচ এই নাৰীৰ লক্ষ্য-আদৰ্শই আজি এই সৰু কুঠৰীটোলৈ টানি আনিছে তিনিচুকীয়াৰ অৰুণ নেওগক, মঙলদৈৰ মৌচুমী কলিতাক বা ডিব্ৰুগড়ৰ অপৰ্ণা বৰাক। সকলোৰে মনত এটিয়েই অভীপ্সা তেঁৰ কাষত থিয় দি নিজ নিজ অঞ্চলত ডাইনী নামৰ অভিসম্পাতটিয়ে সৃষ্টি কৰা বিষাক্ত বাতাবৰণক মুক্ত কৰিবলৈ লাভ কৰক অনুপ্ৰেৰণা তথা শক্তি।

সময় আগবাঢ়িছিল। ভাৱনাৰ স্ৰোতবোৰো ইজনৰপৰা সিজনলৈ ব্যাপ্ত হৈছিল। এটি আদৰ্শক সন্মুখত ৰাখি তেওঁৰ আদৰ্শৰ বীজক এখন উৰ্বৰ ভূমিলৈ পৰিব্যাপ্ত কৰাৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছিল। অপৰ্ণা বৰাই আৱেগিক হৈ কৈছিল— 'বাইদেউৰে হয়তো আমি কোৱা কথাবোৰ কিছু বুজিছে কিছু বুজা নাই। কিন্তু তেওঁ জীৱনত এটা কথা ভালকৈ বুজিছে যে মানুহ হৈ মানুহক হত্যা কৰা কাম কেতিয়াও সমৰ্থনযোগ্য নহয়। ই মানৱতাৰ পৰিপন্থী।' এই সহজ বুজকণক লৈয়েই য'তেই তেওঁ এনে ঘটনাৰ সম্ভেদ পাইছে তালৈকে তেওঁ ভীতিহীনভাৱে লৰৰি গৈছে। বহু সময়ত বন্য উন্মত্ততাত উন্মত্ত তেনে লোকৰ লাঠিৰ কোব তেওঁ পিটি পাতি লৈছে। 'মিছন বীৰুবালা'ৰ তেওঁ সৰ্বময়কৰ্তা যদিও তেওঁ বুজি নাপায় সাংগঠনিক নিয়মৰ আও-ভাও। সেয়েহে অতি সহজভাৱে কৈছে, আমাক সকলোকে লাগে। আমি ইয়াত কোনো সৰু-বৰ নহয়। আমাৰ ইয়াত যিয়ে কাম কৰে সিয়েই ছেক্ৰেটাৰী, সিয়েই সভাপতি। কথাখিনিয়ে যেন গৰিষ্ঠসংখ্যকৰ হৃদয় চুই গৈছিল। বিষয়-বাবৰ খকা-খুণ্ডাত এটি পৱিত্ৰ উদ্দেশ্যক মষিমূৰ কৰি পেলোৱা আমিবোৰক এগৰাকী সাধাৰণ যেন লগা মহিলাই লজ্জানত কৰি দিব পৰাকৈ আছিল সেই শিকনি। তথাকথিত আমি শিক্ষিতচামে সৃষ্টি কৰা অহেতুক জটিলতাক এইদৰে কৰি পেলোৱা এনে নিভাঁজ সৰলীকৰণ বোধহয় আমি জীৱনত প্ৰথমবাৰৰ বাবে প্ৰত্যক্ষ কৰিছিলো।

এক অনিৰ্বচনীয় অনুভৱৰ মাজেৰে আলোচনাবোৰ এটা সময়ত শেষ হৈ আহিছিল। সকলোৱে ঐক্যমতত উপনীত হৈছিল বীৰুবালা ৰাভাই আগবঢ়োৱা এই দৃঢ় পদক্ষেপক ভৱিষ্যতে থৰক্-বৰক্ হ'ব দিব নোৱাৰি। আমাৰ ভাব হৈছিল ইয়াৰ বাবে প্ৰয়োজন এক সাংগঠনিক ভেটিৰ আড়ম্বৰহীন, জটিলতাহীন। ডাঃ নাট্যবীৰ দাসে আমাক প্ৰসংগতে জনাইছিল যে মিছন বীৰুবালাৰ প্ৰাংগন সকলোৰে বাবে উন্মুক্ত; যি এবাৰ আহি ইয়াত ভুমুকি মাৰি গৈছে, তাকেই মিছন বীৰুবালাই নিজৰ এক অংশ হিচাপে গণ্য কৰিছে। আজি উজনি কি নামনি সকলোতে ডাইনী নামৰ এই ব্যাধিবিধে যি ভয়াৱহ ৰূপ ধাৰণ কৰিছে, তেনে এক প্ৰেক্ষাপটত সকলো সংবেদনশীল লোকে নিজকে মিছন বীৰুবালাৰ এক অংশ হিচাপে গণ্য কৰাৰ প্ৰয়োজন। কিছুদিন পূৰ্বে বীৰুবালা ৰাভাৰ সৈতে ডাঃ দাস, অৰুণ নেওগ, অপৰ্ণা বৰা, মৌচুমী কলিতা আদিয়ে যেতিয়া মাজুলীৰ চিকাৰী গাঁৱত ডাইনীৰ নামত সৃষ্টি হোৱা তাণ্ডৱৰ বিৰোধিতা কৰিবলৈ লৰৰি গৈছিল, সিদিনাখন সেই উদ্ভট পৰিস্থিতিত তেওঁলোকে প্ৰয়োজন অনুভৱ কৰিছিল কিছু সহমৰ্মী লোকৰ। কিছু সহমৰ্মিতা প্ৰকাশ কৰা লোকৰ উপস্থিতিয়ে হয়তো তেওঁলোকৰ কামখিনি বহু সুচল কৰি তুলিলে হয়। সেয়েহে চাগৈ এনে মুহূৰ্তত আমাৰ মনলৈ আহিছে যে অসমৰ প্ৰতিটো চুকে-কোণে এনে কিছুমান সহমৰ্মশীল গোটৰ সৃষ্টি হওক, যি বীৰুবালা বাইদেউৰ খোজৰ সৈতে খোজ মিলাবলৈ আগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰে। সিবোৰৰ নাম যিয়েই নহওক লাগে, স্বপ্ন-আদৰ্শৰ ঐক্যই সিবোৰক মিছন বীৰুবালাৰ সৈতে সদায়ে সংপৃক্ত কৰি ৰাখিব। এগৰাকী মহীয়সী, সংগ্ৰামী নাৰীৰ প্ৰতি এয়াই চাগৈ হ'ব পাৰে আমি আগবঢ়োৱা এক উপযুক্ত সন্মান। ■

লেখকৰ ফোন ৯৮৫৪০-১৮১১৭

অৰুণ কালটকাৰৰ কবিতা, ছিমাছ হীনিৰ